

SKATTENYTT

OFFICIELLT ORGAN FÖR TAXERINGSNÄMNSORDFÖRANDENAS RIKSFÖRBUND

Nr 5 1974

Aktieägarlån och deras skatterättsliga behandling

Av universitetslektorn Göran Grosskopf

Inledning

Aktiebolagen är sedan början av 1900-talet föremål för dubbelbeskattning, så att bolagets vinster först beskattas hos bolaget och sedan när de utdelas till aktieägarna ytterligare en gång hos dessa. Det är naturligt att ett dylikt beskattningssystem lett till att de skattskyldiga på olika sätt sökt kringgå åtminstone det ena ledet av dubbelbeskattningen. Ett av dessa sätt har varit, att aktieägaren i stället för att ta ut lön eller utdelning från bolaget lånat pengar av detta. Lånen har ofta upptagits successivt under en längre tidsrymd och har alltså med åren kommit att uppgå till betydande belopp. Eftersom lånen ej varit avdragsgilla vid bolagets taxeringar har lånen ofta medfört att bolaget fått stora uppsamlade vinstmedel. Situationen har så småningom blivit den att aktieägaren inte kunnat amortera de stora lånen utan att sälja bolaget eller ta ut bolagets vinstmedel, varvid emellertid dubbelbeskattningen trätt in. Dessa situationer har medfört att de skattskyldiga genom olika transaktioner – ofta av skenmässig karaktär – sökt komma ifrån bolagets fordran utan eller med ringa skattekostnad. Kända exempel på dylika transaktioner är Lundintransaktioner, handel med vinstbolag och interna aktieöverlåtelser. De höga lånen har dessutom ofta inneburit betydande risker för borgenärer och en försämrad anställningstrygghet, eftersom låntagaren ofta ej varit solvent för de upptagna lånen. Det är mot bakgrunden av nu skisserade förhållanden man skall se lagstiftarens åtgärd att genom ändringar i AL från den 6 juni 1973 förbjuda aktiebolag att låna pengar till aktieägarna.

Aktieägarlån enligt AL

Ändringarna i AL innebär ett principiellt förbud för aktiebolag att lämna penninglån till aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör (AL 75a §). Penninglån får inte heller lämnas till någon som intar motsvarande ställning i ett annat bolag inom samma koncern. I detta sammanhang jämföras med aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör vissa i AL uppräknade närmare släktingar till dessa. Ett aktiebolag kan därför inte lämna ett penninglån till exempelvis en aktieägars mor eller styrelseledamots svägerska. Inte heller kan penninglån lämnas till en juridisk person, över vilken någon i nämnda personkrets har ett väsentligt inflytande. Med lämnande av penninglån jämföras i förevarande avseende ställande av säkerhet.

Eftersom lagstiftningen endast förbjuder penninglån, kan normala varukrediter lämnas till den förbjudna personalkretsen. Skulle emellertid kreditvillkoren gå väsentligt utöver de normala, kan ett maskerat penninglån anses föreligga. Enligt uttalanden i förarbetena till lagstiftningen omfattar denna ej heller förskott på lön. Som förskott på lön anses i allmänhet sådana à-contouttag, som bokförs på avräkningskonto.¹) En förutsättning för att à-contouttagen skall anses som lön är dock att slutreglering sker vid räkenskapsårets utgång. Den del av à-contouttagen som icke slutregleras kommer att betraktas som lån. Återbetalningsskyldigheten blir då omedelbar, samtidigt som risk för straff föreligger (se vidare nedan).

Från låneförbudet föreskrivs i lagtexten tre undantag:

1) Lån mellan koncerner är tillåtna. Med koncern avses i första hand koncern i AL:s mening, dvs moderbolaget äger minst 50 % av röstetalet i dotterbolaget, men även företagskombinationer mellan aktiebolag och andra associationsformer samt mellan svenskt aktiebolag och utländskt aktiebolag.

2) Lån som utgör ett led i en affärsförbindelse mellan bolaget och låntagaren är tillåtna. Låntagaren måste då driva rörelse, och lånet måste uteslutande vara avsett för låntagarens rörelse. Det är att observera att själva lånetransaktionen kan utgöra upptakten till en affärsförbindelse och alltså utgöra det första ledet i denna.

3) Lån till aktieägare eller med honom jämställd släkting är tillåtet, om låntagaren äger mindre än en procent av bolagets aktiekapital, dock högst 500 aktier.

Utöver dessa undantag finns möjlighet för ett aktiebolag, att efter dispens från länsstyrelsen erhålla tillstånd att lämna lån till den berörda personkretsen. För bifall till ansökan krävs synnerliga skäl. De fall man främst avsett är generationsväxlingar i familjebolag, utlösen av en delägare i ett fåmansbolag samt lån enligt s k sparplaner enligt vilka anställda kan köpa aktier i bolaget. Dispens kan beviljas först sedan länsstyrelsen hört bolagets samtliga borgenärer. Varje borgenär har därvid en ovillkorlig rätt att kräva betalning för sin fordran eller kräva att betalningen säkerställs. Efterkommer bolaget inte en sådan begäran skall dispensansökan avslås.

¹ I prop. 1973:93 talas om att bokföring skall ske på privat- eller proprietärskonto. Denna typ av konton förekommer dock inte i aktiebolag, varför man får utgå ifrån, att härmed avsetts avräkningskonto.

Aktieägarlånens civilrättsliga konsekvenser

Konsekvenserna av att ett lagstridigt lån lämnas, är i första hand en omedelbar återbetalningsskyldighet för låntagaren. Härutöver kan låntagaren jämte annan som medverkat till överträdelsen av låneförbudet dömas till böter eller fängelse. Straffansvar inträder dock endast om överträdelsen skett med uppsåt eller av grov vårdslöshet. (AL 213 § 8 p).

Fråga uppkommer dessutom, om ett aktieägarlån kan betraktas som förtäckt utdelning civilrättslig sett. Innan låneförbudet infördes gällde att om ett lån lämnades till en vid lånetillfället insolvent person ansågs förtäckt vinstutdelning föreligga. Denna ståndpunkt intogs av HD redan 1951 i det s k Sueciamålet (NJA 1951 s. 6) och har sedan dokumenterats genom HD:s uttalanden i NJA 1966 s. 475. Någon ändring av praxis på denna punkt torde inte ha uppkommit genom införandet av låneförbudet och har heller icke varit åsyftad. Detta innebär, att ett lån som enligt bestämmelserna i AL i och för sig är tillåtet, kan vara otillåtet p g a att olovlig förtäckt utdelning anses föreligga. Även ett lagstridigt lån torde i och för sig kunna innebära förtäckt utdelning. Detta är dock civilrättsligt av underordnad betydelse, eftersom redan lånet som sådant är lagstridigt. Det bör tilläggas, att det förhållandet att förtäckt utdelning civilrättsligt föreligger i och för sig inte behöver innebära att även olovlig utdelning föreligger. Utdelningen blir olovlig först då den går utöver vad som finns tillgängligt för utdelning enligt fastställd balansräkning.

Den skatterättsliga behandlingen av aktieägarlån före ändringarna i AL

Vid bedömning av aktieägarlånens skatterättsliga behandling har praxis före införandet av låneförbudet intagit den principiella ståndpunkten, att upptagande av lån icke varit att jämföras med en inkomst som kan beskattas. Praxis ställningstagande har gjort det möjligt för en aktieägare, att i stället för lön uppta lån i bolaget. Lånen har inte beskattats hos aktieägaren, trots att denne kunnat disponera och förbruka pengarna, utan hos bolaget, vilket oftast haft en lägre marginals katt än aktieägaren. I RA 1968 not 1813 hade en aktieägare upptagit lån i sitt bolag successivt under en längre tidsrymd. Lånen hade en gång skrivits ned och enligt anmärkning i revisionsberättelsen borde ytterligare nedskrivning ske då låntagaren var insolvent. RR fann det icke klarlagt att förtäckt lön eller förtäckt utdelning skulle ha förelegat, varför lånen ej beskattades. Det bör tilläggas att återbetalning påbörjats efter det att TI:s talan väckts.

I RA 1959 not 1696 hade verkställande direktörens skuld till bolaget efterskänkts och ombokats som lön. Bolaget vägrades avdrag för vad som översteg skälig lön. I analogi härmed bör ett klart dokumenterat efterskänkande av en aktieägares skuld till sitt bolag, anses som förtäckt utdelning alternativt som förtäckt lön. Eftersom det civilrättsligt anses föreligga förtäckt vinstutdelning även i de fall då fordran visserligen inte efterskänkts, men återbetalning ändå inte är avsedd, bör det även skatterättsligt anses föreligga förtäckt utdelning i dessa fall.

Den skatterättsliga behandlingen av aktieägarlån efter ändringarna i AL

Fråga uppkommer då i vad mån praxis ställningstagande kan komma att påverkas av införandet av låneförbudet, en fråga som aktualiserats av ett uttalande i förarbetena till ändringarna i AL. Departementschefen säger i förarbetena till ändringarna i AL (prop 1973:93 s. 95): "En lagstridig låneutbetalning är i skattesammanhang att betrakta som förtäckt lön eller förtäckt utdelning och skall bli föremål för beskattning". Uttalandet har kommenterats av bitr. skattedirektören i RSV, O. Roos.¹) "Något förtydligande av kommunalskattelagen har i detta sammanhang inte ansetts erforderligt. Enligt allmänna grundsatser måste ett av 'låntagaren' uppburet belopp som inte kan betraktas som lån betraktas som uppburen lön eller utdelning och beskattning skall således ske. Om återbetalningsskyldighet sedan konstateras får taxeringen prövas på nytt." Det är svårt att förstå vad de återgivna uttalandena syftar på. Först måste därför konstateras, att inget av uttalandena kan tillmätas någon rättslig betydelse, annat än som argument för en viss tolkning. Departementschefens uttalande härrör ju från en civilrättslig proposition.

Uttalandena bygger på tanken, att lagstridiga lån skall anses som förtäckt lön eller förtäckt utdelning. Om man till en början ser på det civilrättsliga läget, kan konstateras – vad som sagts ovan – att ett lagstridigt lån fortfarande innebär ett lån. Återbetalningsskyldigheten är också omedelbar, oavsett den faktiska återbetalningstiden i låneavtalet. I vissa fall kan dock ett lagstridigt lån betraktas som förtäckt utdelning, men då inte på grund av att det är lagstridigt, utan på grund av att låntagaren vid lånetillfället är insolvent. Någon skillnad mellan lagenliga och lagstridiga lån görs då inte.

Fråga uppkommer då om det skatterättsligt kan vara befogat, att betrakta lagstridiga lån som förtäckt lön eller förtäckt utdelning. Till en början bortses då från à-contouttagen vilka behandlas nedan. Den ovan redovisade genomgången av praxis före införandet av låneförbudet visar, att man skatterättsligt accepterat lån till aktieägare som just lån, och detta trots att lånen i många fall uttagits i stället för lön. Endast vid ett klart dokumenterat efterskänkande av ett lån bör förtäckt utdelning anses föreligga. Någon förändring av praxis kan inte ha uppkommit genom tillkomsten av låneförbudet. Låneförbudet infördes genom en civilrättslig lagstiftning, och har icke påverkat det civilrättsliga utdelningsbegreppet. Några skäl att då ändra det skatterättsliga utdelningsbegreppet finns icke. Återbetalningsskyldigheten förts inte av att ett lån är lagstridigt – vilket de återgivna uttalandena närmast antyder – utan är snarast mer dokumenterad än för lagenliga lån.

Fortsättningsvis bör således lagenliga och lagstridiga lån behandlas på samma sätt vid beskattningen, nämligen som lån, om inte någon omständighet i det enskilda fallet direkt talar emot detta. Sådana omständigheter föreligger om låntagaren är

¹ O. Roos, Låneförbud. Kapitalhöjning. Ändringarna i aktiebolagslagen — med skatterättsliga kommentarer kring låneförbudet. Skriften får ses som ett uttryck för Roos personliga synpunkter, och icke som ett officiellt uttalande från RSV.

insolvent och lånet sålunda civilrättsligt är att anse som förtäckt utdelning, eller om det på annat sätt kan anses dokumenterat att återbetalningsavsikt inte föreligger.

A-contouttagens beskattning

Eftersom à-contouttagen civilrättsligt skall betraktas som förskott på lön kan beskattningen av dessa icke utan vidare ske enligt samma principer som för lån. Frågan om à-contouttagens beskattning har aktualiserats av ett brev till RSV från Svenska Revisorssamfundet. I sitt svar på detta säger RSV¹ att à-contouttagen bör anses som lön i skattesammanhang och att beskattningen av aktieägaren bör ske enligt kontantmetoden. Detta innebär, att aktieägaren under inkomst av tjänst skall redovisa de à-contouttag som gjorts under kalenderåret. Har bolaget brutet räkenskapsår, och det vid bokslutet visar sig att à-contouttagen varit för stora medges en justering av aktieägarens taxering endast om återbetalning skett innan aktieägarens deklaration skulle ha avlämnats. Om så inte skett får vid följande års taxering justering ske för återbetalda à-contouttag. Det bör tilläggas, att RSV:s svar i och för sig inte kan tillmätas någon formell rättsverkan. Av hittillsvarande reaktioner att döma, torde uttalandet dock komma att följas åtminstone i taxeringsnämnderna.

RSV:s uttalande bygger på den civilrättsliga behandlingen av à-contouttagen. Civilrättsligt är presumtionen den, att ett à-contouttag utgör förskott på lön, till dess att det genom slutreglering av kontot visats att så inte är fallet. Något skäl att anlägga ett annat skatterättsligt synsätt på à-contouttagen saknas, och det är därför tveklöst att à-contouttagen skall beskattas. Vid beskattning uppkommer emellertid det problemet att à-contouttagens ställning av lön kan förändras vid bolagets bokslut, vilket kanske infaller vid en tidpunkt då aktieägarens taxering redan är avgjord.

Beträffande tidpunkten för beskattningen av à-contouttagen kan detta lösas på två sätt. Det av RSV valda sättet torde vara det formellt korrekta. Presumtionen är att ett löneuttag föreligger, och lön skall enligt KL 41 § beskattas under det år då den blir tillgänglig för lyftning. Det andra sättet att beskatta à-contouttagen innebär att à-contouttagen tas till beskattning hos aktieägaren först sedan slutreglering skett. Denna senare metod användes i praxis fram till införandet av låneförbudet. I en skrivelse till chefen för finansdepartementet vänder sig ett flertal av näringslivets organisationer mot att praxis genom RSV:s svar till Svenska Revisorssamfundet ändras. Det måste då konstateras, att det numera föreligger en betydelsefull skillnad på à-contouttagets civilrättsliga ställning jämfört med tiden innan låneförbudet införts. Innan detta tillkom var presumtionen beträffande à-contouttagen, att dessa var lån. Först om de genom slutreglering överfördes till lönekonto var de att betrakta som lön. Eftersom detta betraktelsesätt inte längre kan upprätthållas och enligt lagförarbetena heller icke skall upprätthållas är det i och för sig naturligt att en ändring av praxis sker. Ändringen av praxis kommer emellertid att få negativa praktiska kon-

¹ Observera att det icke är tal om ett förhandsbesked.

sekvenser. För de företagare, som utgått från hittills rådande praxis, kan den av RSV nu intagna ståndpunkten leda till en mycket kraftig likviditetsbelastning p g a den omedelbara beskattningen av à-contouttagen. Någon form av övergångsbestämmelser vore därför önskvärda. Det torde heller inte gå att förneka, att det praktiska taxeringsarbetet underlättats av att praxis hittillsvarande inställning bibehållits. Ett ingripande av lagstiftaren är således av många skäl önskvärt.